

З. О. Сірик,
к. тех. н. доцент кафедри прикладної механіки, Дніпропетровський національний
університет залізничного транспорту ім. В. Лазаряна, філія у Львові

ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВОСТІ СПІВРОБІТНИЦТВА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ

Z. Siryk,
PhD, docent, associate professor of Applied Mechanics Dnipropetrovsk National University of Railway
Transport named after Academician V. Lazaryan Lviv branch, candidate of technical Sciences

PROBLEMS AND OPPORTUNITIES OF COOPERATION OF TERRITORIAL COMMUNITIES OF UKRAINE

Розкрито сутність співробітництва територіальних громад в Україні. Метою статті окреслено пошук можливостей вдосконалення механізму реалізації співробітництва територіальних громад як інструменту територіального розвитку на підставі аналізу законодавчої бази та наявного вітчизняного досвіду. Визначено особливості процесів кооперації ресурсних та організаційних можливостей територіальних громад. Зазначено, що консолідація не створює нового адміністративного суб'єкта, а дає можливість за рахунок використання нових технологій управління: мережеве планування, проектний підхід тощо суттєво підвищити рівень ефективності використання ресурсної бази суміжних суб'єктів місцевого самоврядування для спільного вирішення проблем територіального розвитку. Констатовано, що існує низка об'єктивних проблем для повноцінної реалізації співробітництва між територіальними громадами, серед яких не лише фактори консервативності владного сприйняття ініціатив територіальної громади з кооперації зусиль, але і відсутність чітких та ефективних інструментів реалізації співробітництва в силу низького рівня управлінської культури, правової освіти, громадянської свідомості тощо. Проведено аналіз нормативно-правового забезпечення співробітництва територіальних громад в Україні. Визначено проблеми та недоліки в процесі практичної реалізації співробітництва територіальних громад. Підкреслено, що співробітництво як нова форма організації територіального розвитку передбачає не лише об'єднання зусиль та ресурсів, в першу чергу мова йде про пошук стратегічних напрямів розвитку, спільних для декількох громад. Здійснено пошук шляхів підвищення дієвості механізму співробітництва територіальних громад. Підсумовано, що співробітництво територіальних громад, об'єднання ресурсної бази, консолідації управлінських та організаційних можливостей є важливою формою реалізації права на місцеве самоврядування, яке здатне не лише вирішувати найбільш гострі проблеми територіального розвитку спільними зусиллями, але і забезпечувати нову якість життя та розвитку громад.

The essence of cooperation of territorial communities in Ukraine is covered. The purpose of the research paper is to find ways of improving the mechanism of implementation of cooperation of territorial communities as a tool of territorial development on the basis of analysis of the legislative framework and existing national experience. The peculiarities of the processes of cooperation of resource and organizational opportunities of territorial communities are determined. It has been pointed out that consolidation does not create a new administrative entity, but it allows, through the

use of new management technology: network planning, project approach, substantial increasing the resource base use efficiency level of the of related entities of local self-government for the joint resolution of territorial development problems. It was stated that there are a number of objective problems for the full realization of cooperation between territorial communities, which include not only the factors of conservatism of perceiving the efforts of the territorial community's initiatives by the authorities, but also the lack of clear and effective tools for the realization of cooperation due to the low level of administrative culture, legal education, civic consciousness, etc. The analysis of legal support of cooperation of cooperation of the territorial communities in Ukraine is carried out. The problems and disadvantages in the process of practical realization of cooperation of territorial communities are identified. It is emphasized that cooperation as a new form of organization of territorial development involves not only the pooling of efforts and resources, first of all it is a search of strategic directions of development being common to several communities. The search for ways to increase the effectiveness of the mechanism of cooperation of territorial communities is carried out. It is concluded that cooperation of territorial communities, pooling resource base, consolidating administrative and organizational opportunities is an important form of realization of the right to local self-government, which cannot only solve the most pressing problems of territorial development by joint efforts, but also provide new quality of life and community development.

Ключові слова: територіальна громада, співробітництво, об'єднання, місцеве самоврядування, законодавче забезпечення.

Key words: local community, cooperation, association, local government, legislative support.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Реформування адміністративно-територіального устрою України та системи місцевого самоврядування має на меті створення спроможних територіальних утворень на базовому рівні адміністративного поділу. Спроможність слід розуміти комплексно і перш за все у контексті можливостей суб'єктів місцевого самоврядування ефективно вирішувати проблеми свого територіального розвитку наперед за рахунок власних ресурсів з мінімізацією залучення додаткового фінансування з Державного бюджету України.

Реформа триває, але вже на сьогодні існують приклади як ефективного, так і невинного об'єднання громад. І хоча підсумки підводити зарано, вже сьогодні можна говорити про помилки, проблеми, потреби та можливості функціонування громад. Однією із таких можливостей є консолідація зусиль територіальних громад для спільного вирішення проблем соціально-економічного характеру, розв'язання яких окремо громадою (навіть об'єднаною) в звичайний спосіб неможливе чи неефективне. Така консолідація не створює нового адміністративного суб'єкта, а дає можливість за рахунок використання нових технологій управління: мережеве планування, проектний підхід тощо суттєво підвищити рівень ефективності використання ресурсної бази суміжних суб'єктів місцевого самоврядування для спільного вирішення проблем територіального розвитку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ОБРАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР, ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Проблематика співробітництва територіальних громад отримала висвітлення в працях низки вітчизняних вчених, серед яких, зокрема, Т. Барабаш, У. Ватаманюк-Зелінська, О. Дацко, П. Жук, В. Кравців, Д. Олійник, А. Павлюк та ін.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є пошук можливостей вдосконалення механізму реалізації співробітництва територіальних громад як інструменту територіального розвитку на підставі аналізу законодавчої бази та наявного вітчизняного досвіду.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Як показує трирічний досвід, процес об'єднання територіальних громад в Україні проходить складно [1]. На сьогодні діють об'єднані територіальні громади, до яких увійшло близько 17 % наявних до початку реформи сільських, селищних, міських рад. Більшість же адміністративно-територіальних одиниць базового рівня

Таблиця 1. Форми співробітництва територіальних громад

Форма співробітництва	Зміст співробітництва
1	2
Делегування	Делегування одному із суб'єктів співробітництва іншими суб'єктами співробітництва виконання одного чи кількох завдань з передачею йому відповідних ресурсів
Спільний проєкт	Реалізація спільних проєктів, що передбачає координацію діяльності суб'єктів співробітництва та акумулювання ними на визначений період ресурсів з метою спільного здійснення відповідних заходів
Спільне утримання	Спільне фінансування суб'єктами співробітництва підприємств, установ та організацій комунальної форми власності - інфраструктурних об'єктів
Спільне утворення	Утворення суб'єктами співробітництва спільних комунальних підприємств, установ та організацій - спільних інфраструктурних об'єктів
Спільний орган управління	Утворення суб'єктами співробітництва спільного органу управління для спільного виконання визначених законом повноважень

Джерело: складено за джерелом [5].

надалі діють у дореформеному форматі. Але питання співробітництва громад зберігають свою актуальність не тільки через низький рівень охоплення громад процесом об'єднання. Утворені об'єднані територіальні громади (ОТГ) у своїй більшості є лише умовно самодостатніми у бюджетному аспекті, користуються субвенціями з Державного бюджету й у більшості випадків не в змозі самостійно реалізовувати необхідні для життєдіяльності інфраструктурні проєкти.

За таких обставин, на нашу думку, далі слід робити акцент на тому, що співробітництво територіальних громад в Україні як окрема специфічна форма реалізації права на місцеве самоврядування зберігає свою роль у вирішенні спільних проблем розвитку територіальних громад й, відповідно, має мати належне організаційно-правове забезпечення.

У цьому контексті звертає на себе думка Т. Барабаш, яка зазначає, що співробітництво територіальних громад є перспективним напрямом діяльності малих громадських об'єднань і може використовуватися для розв'язання багатьох проблем їх життєдіяльності, а також покращання якості послуг, що досягається завдяки масштабності заходу. Адже якщо більшість громадян користується певними видами послуг або вони є масштабнішими, тим меншими будуть виробничі витрати, пов'язані з їх наданням. Такий вид співробітництва виконує і управлінську функцію, що дає можливість встановлювати і підтримувати взаємовигідні відносини між територіальними громадами та є окремою сферою їх господарської діяльності, яка забезпечує зростання економічних показників [2]. Слід зауважити, що співробітництво територіальних громад не обов'язково може мати місце лише там, де такі громади є малими чисельно чи територіально.

Однак практика демонструє, що наявність спільних проблем територіального розвитку, видатки на вирішення яких значно перевищують фінансові можливості окремої громади, не завжди є стимулом для співробітництва громад. Реально механізм співробітництва був запроваджений критично малою кількістю суб'єктів місцевого самоврядування [3]. Основних причин тут декілька: відсутність чіткого механізму реалізації співробітництва; відсутність механізму паритетного управління фінансовими та матеріально-технічними ресурсами громад, що співробітничать між собою; недостатність стратегічного бачення з боку керівництва громад доцільності такого співробітництва. Якщо ж говорити суто

з практичної точки зору, то первинною є проблема нерозуміння самими очільниками громад моделі співробітництва при вирішенні проблем територіального розвитку. Така ситуація спостерігається в більшості регіонів. Натомість у тих регіонах, де у вирішенні проблем розвитку місцевого самоврядування зацікавлені не лише самі територіальні громади, а й органи державної влади, посадові особи рівня обласної державної адміністрації, моделі співробітництва відпрацьовуються — спочатку щодо окремих тактичних проблем, а вже згодом переносяться у площину стратегічного співробітництва на тривалий період [4].

Що стосується законодавчого закріплення механізму співробітництва об'єднаних територіальних громад в Україні, то звертає на себе увагу в першу чергу Закон України "Про співробітництво територіальних громад", який визначає організаційно-правові засади їх співробітництва, принципи, форми, механізми такого співробітництва, його стимулювання, фінансування та контролю. Відповідно до ст. 1 цього Закону співробітництво територіальних громад це відносини між двома або більше територіальними громадами, що здійснюються на договірних засадах у визначених Законом формах з метою забезпечення соціально-економічного, культурного розвитку територій, підвищення якості надання послуг населенню на основі спільних інтересів та цілей, ефективного виконання органами місцевого самоврядування визначених законом повноважень [5].

Важливо звернути увагу і на договірний характер відносин між громадами, що визначає наявність певного предмету та цілей, досягнення яких завершує дію договору. Договірна форма передбачає концесуальний характер відносин між громадами, а отже, предмет, щодо якого здійснюється співробітництво, не є детермінованим. Іншими словами договірна форма відносин передбачає наявність різних варіантів та варіацій розвитку подій та кінцевого стану об'єкта управління по відношенню до суб'єктів управління, що уособлюються в територіальних громадах.

Вкрай важливим у контексті співробітництва територіальних громад є питання щодо форми реалізації такого співробітництва. Відповідно до ст. 4 Закону України "Про співробітництво територіальних громад" воно може здійснюватися у наступних формах (табл. 1).

Слід зазначити, що питання співробітництва територіальних громад врегульовано також Бюджетним кодексом України. Частина 7 статті 75 кодексу передба-

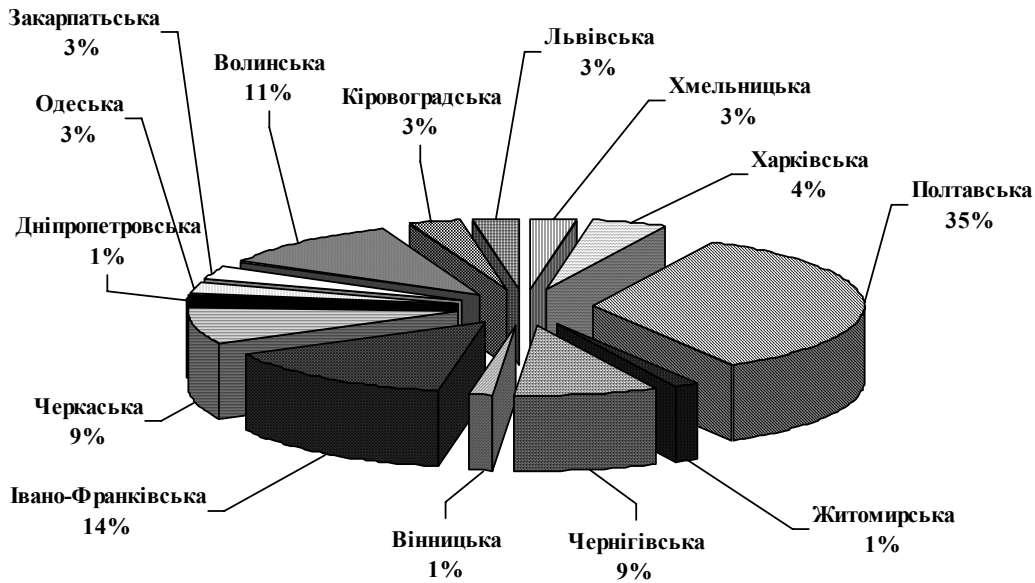

Рис. 1. Регіональний розподіл укладених договорів про співробітництво територіальних громад

час, що "територіальні громади сіл, селищ і міст можуть об'єднувати на договірних засадах кошти бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, організацій і установ з урахуванням статті 93 Кодексу (передача коштів між місцевими бюджетами на здійснення видатків місцевих бюджетів)". Також органи місцевого самоврядування є органами, що мають право приймати регуляторні акти. Регуляторний акт — це прийнятий уповноваженим регуляторним органом нормативно-правовий акт, який або окремі положення якого спрямовані на правове регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання. Тому договір про співробітництво між територіальними громадами підлягає під дію Закону України "Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності" [6].

Таким чином, можна зробити висновок, що на сьогодні в Україні сформована достатня нормативна база для запровадження інституту співробітництва територіальних громад. Однак їй бракує конкретності та узгодженості із нормативно-правовими актами в сфері регулювання місцевого самоврядування з низки питань, зокрема:

- визначення сутності співробітництва територіальної громади як форми реалізації права на місцеве самоврядування;
- визначення та розмежування добровільного об'єднання територіальних громад та співробітництва територіальних громад;
- розробки механізмів трансформування співробітництва територіальних громад в іншу більш інтегровану форму взаємодії між ними.

Декларація органами державної влади необхідності розвитку нових моделей реалізації права територіальних на місцеве самоврядування, а згодом і закріплення таких моделей в законодавстві України відкриває новий етап у реформуванні системи територіально-адміністративного устрою держави. Насправді співробітниц-

тво як нова форма організації територіального розвитку передбачає не лише об'єднання зусиль та ресурсів, у першу чергу мова йде про пошук стратегічних напрямків розвитку, спільних для декількох громад. Тобто проста формулювання "співробітництво територіальних громад" насправді ховає в собі досить складний аналіз, виявлення потреб, розробку програм співробітництва та їх практичну реалізацію. Брак знань та досвіду в цій царині — це одна із причин того, що на сьогодні механізм співробітництва недостатньо поширений в практиці здійснення місцевого самоврядування [7].

За даними Реєстру договорів про співробітництво територіальних громад, розміщеного на сайті Мінрегіону, в Україні станом на 01.05.2017 року зареєстровано 83 таких договори (рис. 1).

Покажемо те, що в Івано-Франківській області у межах лише одного Надвірнянського району було укладено 7 договорів про співробітництво територіальних громад. Предмети цих договорів стосуються створення плавальної басейну у школі, ремонту доріг, будівництва та відновлення пошкоджених водозахисних дамб і берегоукріплень на річці, завершення будівництва другої черги підвідного газопроводу високого тиску, будівництво полігону ТПВ і сортувальної лінії. Майже усі згадані договори були укладені на початку 2015 року. Аналіз укладених договорів показав, що кількість суб'єктів співробітництва за одним договором на практиці коливається від 2 до 27 територіальних громад [8].

Разом з тим, існує думка, що прийняття таких важливих нормативно-правових актів, як Закони України "Про добровільне об'єднання територіальних громад" та "Про співробітництво територіальних громад", усе ж сприятиме розвитку співробітництва громад і може стати потужним інструментом реформи місцевого самоврядування в Україні [9].

Що стосується основних проблем та перешкод співробітництву громад, то слід звернути увагу на таке:

- недостатнє нормативно-правове та організаційне забезпечення процесу співробітництва між територі-

альними громадами з боку держави. Задекларувавши таку можливість законодавець не забезпечив її належним механізмом практичного здійснення. Необхідність у такому механізми викликана потребою уніфікувати моделі співробітництва по всій державі, а також впорядкувати процес спільного розпорядження та управління фінансовими та матеріально-технічними ресурсами;

— недостатній рівень компетентності в очільників територіальних громад та службовців місцевого самоврядування, що негативним чином відображається не лише на самій ініціативі до об'єднання, але в силу браку досвіду і знань, суттєво зменшує очікувану ефективність від співробітництва навіть у випадках його реалізації. Останнє стає негативним наочним прикладом для інших територіальних громад, формуючи хибне уявлення про низьку ефективність та надміру складність співробітництва;

— наявність великої диспропорційності бюджетів територіальних громад, що створює ризики для більш спроможних громад при об'єднанні зусиль із громадами менш спроможними або взагалі депресивними;

— ризики керівництва територіальної громади (місцевої еліти) щодо втрати значного впливу на процеси прийняття рішень при співробітництві декількох територіальних громад, і, як наслідок, побоювання втрати впливу на процеси управління комунальним майном та розподілу доходної частини місцевого бюджету [7];

— низьке залучення органів державної влади та органів місцевого самоврядування рівня району та регіону в процеси організації співробітництва територіальних громад;

— недостатній рівень розвитку місцевих ініціатив, що виходять від інститутів громадянського суспільства створених в територіальних громадах. Така ініціатива здатна суттєво прискорити процеси укладення договорів про співробітництво;

— низька правова та управлінська культура місцевих чиновників, що стає перешкодою для розробки ефективних напрямків і форм співробітництва та їх договірної оформлення [10].

Окремо слід звернути увагу на наступне. Аналіз норм Закону України "Про співробітництво територіальних громад", на наш погляд, дає змогу зробити ключовий висновок. Враховуючи сентенцію "територіальна громада" можна в повній мірі стверджувати, що співробітництво територіальних громад, знову ж таки як форма реалізації права на місцеве самоврядування, є альтернативою їх добровільному об'єднанню задля вирішення питань територіального розвитку. Доводячи таке твердження звернемо увагу на декілька аспектів.

По-перше, Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" визначає місцеве самоврядування в Україні як гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади — жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста — самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. При цьому в Законі чітко не детермінується зв'язок між способами, формами та механізмами реалізації права на місцеве самоврядування. А також не визначається і сутність об'єд-

наної територіальної громади чи співробітництва територіальних громад.

По-друге, відповідно до Закону України "Про добровільне об'єднання територіальних громад" при прийнятті рішень щодо їх добровільного об'єднання беруться до уваги історичні, природні, етнічні, культурні та інші чинники, що впливають на соціально-економічний розвиток об'єднаної територіальної громади. У низці випадків цей принцип складно реалізувати. При співробітництві територіальних громад такі фактори можуть не враховуватися, оскільки в основу відносин покладається критерій економічної ефективності використання ресурсів та досягнення більш якісного рівня життя і територіального розвитку.

По-третє, об'єднання територіальних громад передбачає можливість виходу однієї територіальної громади зі складу об'єднаної, так само як і сторони договору про співробітництво територіальних громад, не дивлячись на консолідацію зусиль мають право на їх розділення.

Таким чином, і об'єднання, і співробітництво передбачають консолідацію ресурсного, організаційно-правового та інституційного забезпечення процесу реалізації права територіальних громад на місцеве самоврядування.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження, по-перше, доведено, що співробітництво територіальних громад — це окрема специфічна форма реалізації права на місцеве самоврядування. Така модель діяльності територіальної громади, а точніше органів місцевого самоврядування територіальної громади, гарантує розширення можливостей для задоволення потреб територіального розвитку. І хоча законодавець чітко не визначає природу та характер співробітництва територіальних громад, наявне законодавче забезпечення усе ж створює умови для спільного подолання проблем розвитку й підвищення якості життя населення одразу декількох громад за рахунок поєднання ресурсів, інфраструктури та організаційних зусиль.

По-друге, законодавець чітко не визначає, що співробітництво може здійснюватися лише між територіальними громадами одного рівня чи правового статусу, а також не висуває вимог щодо територіальної суміжності таких громад. Це дає змогу зробити висновок, що співробітництво територіальних громад України можна розглядати як альтернативу добровільному об'єднанню громад в контексті вирішення окремих завдань адміністративно-територіальної реформи в Україні.

По-третє, встановлено, що існує низка об'єктивних проблем для повноцінної реалізації співробітництва між територіальними громадами, серед яких не лише фактори консервативності владного сприйняття ініціатив територіальної громади з кооперації зусиль, але і відсутність чітких та ефективних інструментів реалізації співробітництва в силу низького рівня управлінської культури, правової освіти, громадянської свідомості тощо.

По-четверте, подолання основних проблем на шляху до реалізації співробітництва між територіальними громадами, на нашу думку, полягає в такому:

— по-перше, вимагає приведення у відповідність законодавство про місцеве самоврядування з іншими нормативними актами, що регулюють діяльність органів місцевого самоврядування;

— по-друге, необхідно розвивати та активно впроваджувати механізм державного стимулювання процесу співробітництва, в тому числі за рахунок страхування ризиків або гарантування державою обов'язків сторін договору про співробітництво;

— по-третє, провадити активну роз'яснювальну політику в середовищі місцевого самоврядування з метою підвищення рівня правої освіченості та правосвідомості, що дасть змогу реалізувати на практиці потенціальні можливості громади;

— по-четверте, слід активно долучати інститути громадянського суспільства до процесів підвищення ефективності місцевого самоврядування, зокрема у частині використання механізмів співробітництва громад.

Таким чином, співробітництво територіальних громад, об'єднання ресурсної бази, консолідації управлінських та організаційних можливостей є важливою формою реалізації права на місцеве самоврядування, яке здатне не лише вирішувати найбільш гострі проблеми територіального розвитку спільними зусиллями, але і забезпечувати нову якість життя та розвитку громад.

Література:

1. Жук П.В. Проблеми практичної реалізації адміністративно-територіальної реформи / П.В. Жук // Територіальний розвиток та регіональна політика в Україні: актуальні проблеми, ризики та перспективи адміністративно-фінансової децентралізації / НАН України. ДУ "Інститут регіональних досліджень імені М.І. Дольшнього НАН України"; наук. ред. В.С. Кравців. — Львів, 2017. — С. 22 — 30.

2. Барабаш Т.Г. Фінансові передумови об'єднання та співробітництва територіальних громад в Україні / Т.Г. Барабаш // Наукові праці НДФІ. — 2014. — Вип. 2. — С. 44—52.

3. Кравців В.С., Жук П.В. Реформа адміністративно-територіального устрою: результати, проблеми, подальші дії // Стратегічна панорама. — 2016. — № 2. — С. 107.

4. Децентралізація: результати, виклики і перспективи: Проміжний звіт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dif.org.ua/article/detsentralizatsiya-rezultati-vikliki-i-perspektivi>

5. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17.06.2014 № 1508-VII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>

6. Дзюпин М. Аналіз нормативно-правового забезпечення реформування місцевого самоврядування: Аналітична записка / М. Дзюпин, А. Крупник. — Одеса: АСОН, 2015. — С. 3—4.

7. Територіальна громада як базова ланка адміністративно-територіального устрою України: проблеми та перспективи реформування. — К.: НІСД, 2016. — 61 с.

8. Дзюпин М. Співробітництво територіальних громад: невикористані резерви [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://blog.liga.net/user/mdzyupyn/article/18787.aspx>

9. Ватаманюк-Зелінська У.З. Принципи промислового співробітництва територіальних громад та їх добровільного об'єднання у контексті положень однойменних законів України [Електронний ресурс] / У.З. Ватаманюк-Зелінська, М.Р. Пазак, П.І. Малець // Ефективна економіка. — № 1. — 2016. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=8&w=У.+3.+Ватаманюк-Зелінська>

10. Резерви співробітництва територіальних громад [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.gromada.lviv.ua/analytic/1049>

References:

1. Zhuk, P.V. (2017), "Problems of Practical implementation of Administrative Territorial Reform", *Terytorialnyi rozvytok ta rehionalna polityka v Ukraini: aktualni problemy, ryzyky ta perspektyvy administratyvno-fiansovoi detsentralizatsii / NAN Ukrainy. DU "Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M. I. Dolishnoho NAN Ukrainy"*; nauk. red. V. S. Kravtsiv, pp. 22—30.

2. Barabash, T. H. (2014), "Financial Preconditions of Association and Cooperation of Territorial Communities in Ukraine", *Naukovi pratsi NDFI*, vol. 2, pp. 44—52.

3. Kravtsiv, V.S. and Zhuk, P.V. (2016), "Reform of the Administrative Territorial System: Results, Problems, Follow-up Actions", *Stratichna panorama*, vol. 2, p. 107.

4. "Decentralization: Results, Challenges and Prospects: Interim Report", available at: <http://dif.org.ua/article/detsentralizatsiya-rezultati-vikliki-i-perspektivi> (Accessed 12 December 2016).

5. "On Cooperation of Territorial Communities: Law of Ukraine No. 1508-VII of June 17, 2014", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1508-18> (Accessed 17 2014).

6. Dziupyn, M. and Krupnyk, A. (2015), *Analiz normatyvno-pravovoho zabezpechennia reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia: Analitychna zapyska [Analysis of Legal support for the Reform of Local Self-Government: Executive Summary]*, ASSN, Odesa, pp. 3—4.

7. *Terytorialna hromada yak bazova lanka administratyvno-terytorialnoho ustroiu Ukrainy: problemy ta perspektyvy reformuvannia [Territorial Community as the Basic Link of the Administrative Territorial System of Ukraine: Problems and Prospects of Reform]* (2016), NISD, Kyiv.

8. Dziupyn, M. (2015), "Cooperation of Territorial Communities: Unused Reserves", available at: <http://blog.liga.net/user/mdzyupyn/article/18787.aspx> (Accessed Jul 30, 2015).

9. Vatamaniuk-Zelinska, U.Z. Pazak, M.R. and Malets, P.I. (2016), "Principle of Industrial Cooperation of Territorial Communities and their Voluntary Association in the Context of the Provisions of the Laws of Ukraine of the Same Name", *"Efektyvna ekonomika"*, vol. 1., available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=8&w=У.+3.+Ватаманюк-Зелінська> (Accessed June, 2017).

10. "Reserves of Cooperation of Territorial Communities", available at: <http://www.gromada.lviv.ua/analytic/1049> (Accessed June, 2017).

Стаття надійшла до редакції 04.08.2017 р.